

Kotkan soveltamisohjeita
toimeentulotuesta
1.7.2015 alkaen

Sisällysluettelo

1. Soveltamisohjeen käyttäjälle	3
2. Toimeentulotuen rakenne ja tarkoitus	3
3. Toimeentulotuen suuruus	4
3.1. Toimeentulotuen perusosien määrät 1.1.2015 lukien	5
4. Asumismenot	7
5. Terveystuomenot	9
6. Lasten päivähoitomenot	10
7. Opiskelijat	10
8. Ulkomaalainen ja maahanmuuttaja toimeentulotuen hakijana	10
9. Erityisistä tarpeista johtuvat menot	11
9.1. Erityisravinto	11
9.2. Kodin irtaimistohankinnat	11
9.3. Lastentarvikkeet	11
9.4. Lapsen tapaamisoikeuden toteuttaminen ja luonapito	11
9.5. Opinnoista aiheutuvat menot	11
9.6. Romanivaatetus	11
9.7. Hautausmenot	11
9.8. Työmatkakulut	12
9.9. Muuttokulut	12
9.10. Ulkomaalaisten passit ja oleskeluluvat	12
10. Menot, jotka eivät oikeuta toimeentulotukeen	12
10.1. Oman auton käyttö	12
10.2. Jälkiverot	12
10.3. Sakot	12
10.4. Velat ja osamaksut	12
10.5. Pankki- ja luottokorttivelat	12
10.6. Velkasaneeraus	12
10.7. Asianajajan palkkiot	12
10.8. Kansalaisuushakemusten ym. asiakirjojen kustannukset	13
10.9. Ulosotto	13
11. Muuta huomioonotettavaa	13
11.1. Veronpalautukset	13
11.2. Asevelvolliset ja siviilipalvelusta suorittavat	13
11.3. Vangin käyttövarat ja oikeus toimeentulotukeen	13
11.4. Puhelinmaksut	14
11.5. A-klinikkahoito	14
11.6. Vuokrat	14
11.7. Yrittäjät	14
11.8. Aktivointitoimenpiteisiin osallistuvat	14
11.9. Henkilötodistukset	15
11.10. Vähäiset tulot ja avustukset	15
12. Ehkäisevä toimeentulotuki	15
13. Toimeentulotuen takaisinperintä	15
14. Päätös	16
15. Säädökset	16
Jakelu	17

1. Soveltamisohjeen käyttäjälle

Toimeentulotukea myönnettäessä noudatetaan toimeentulotukilakia (1412/97), asetusta (66/98) sekä sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön toimeentulotukioppaan (2013/4) ohjeita ja niihin myöhemmin tehtyjä muutoksia.

Sosiaali- ja terveyslautakunnan hyväksymät menettelytapaohjeet on tarkoitettu täydentämään ja tarkentamaan toimeentulotukilain ja asetuksen säädöksiä ja toimeentulotukioppaan ohjeita sekä takaamaan kuntalaisille yhtenäisen käytännön toimeentulotukilakia sovellettaessa. Sosiaali- ja terveyslautakunnan antamia ohjeita ei kuitenkaan voi käyttää yksinomaaisina päätöksen perusteluina, vaan päätökset tulee aina perustella toimeentulotukilain ja asetuksen asianmukaisilla kohdilla. Ohjeet eivät rajoita viranhaltijoiden yksilökohtaista harkintaa, koska toimeentulotukea myönnettäessä on aina erityistapauksia, joihin ei voida antaa yksittäisiä ohjeita.

2. Toimeentulotuen rakenne ja tarkoitus

"Toimeentulotuki on sosiaalihuoltoon kuuluva **viimesijainen taloudellinen tuki**, jonka tarkoituksena on turvata henkilön ja perheen toimeentulo ja edistää itsenäistä selviytymistä. Toimeentulotuen avulla turvataan henkilön ja perheen ihmisarvoisen elämän kannalta vähintään välttämätön toimeentulo" (TTTL 1 § 1 mom.).

Yksilöllä on aina vastuu itsestään ja toimeentulotuella pyritään parantamaan edellytyksiä tämän vastuun toteuttamiselle.

Elatusvelvollisuus määritellään toimeentulotukilain 2 §:n 2 momentissa seuraavasti: "Jokaisella on velvollisuus kykynsä mukaan pitää huolta itsestään ja omasta elatuksestaan sekä, siinä laajuudessa kuin avioliittolaissa (234/1929), lapsen elatuksesta annetussa laissa (704/1975) ja muussa laissa säädetään, puolisonsa sekä alaikäisten lastensa ja ottolastensa elatuksesta."

Toimeentulotuki muodostuu **perustoimeentulotuesta** ja **täydentävästä toimeentulotuesta**. Lisäksi voidaan myöntää **ehkäisevää toimeentulotukea**.

Toimeentulotuki myönnetään hakemuksesta ja se määrätään lain mukaan yleensä kuukaudeksi kerrallaan. Tukea maksetaan se määrä, jolla asiakkaan tukeen oikeuttavat menot ylittävät hänen tulonsa ja varansa.

Perustoimeentulotukeen sisältyy **perusosa**, jolla pitää lain mukaan kattaa ravintomenot, vaatemenot, vähäiset terveydenhuoltomenot, henkilökohtaisen puhtauden ja kodin puhtauden menot, paikallisliikenteen maksut, lehtitilaukset ja puhelimen käyttö.

Perusosan lisäksi **perustoimeentulotuella katettavia menoja** ovat asumistukilain 6 §:n mukaiset asumismenot (esim. vuokra tai vastike, vesimaksu, lämmityssähkö), vähäistä suuremmat terveydenhuollon menot, taloussähkölasku ja kotivakuutusmaksu.

Täydentävään toimeentulotukeen sisältyvät niin sanotut erityismenot, joita ovat lasten päivähoiton maksu, muut kuin perusmenoina hyväksyttävät asumismenot (esim. muutosta aiheutuvat kustannukset) sekä henkilön tai perheen erityisistä olosuhteista aiheutuvat menot.

Varsinaisen toimeentulotuen lisäksi kunta voi myöntää ehkäisevää toimeentulotukea.

Ehkäisevän toimeentulotuen tarkoituksena on puolestaan edistää henkilön ja perheen sosiaalista turvallisuutta ja toimintakykyä (TTTL § 2 mom.).

Ehkäisevä toimeentulotuki on riippumaton siitä, onko henkilö tai perhe oikeutettu yleiseen toimeentulotukeen.

Oikeus toimeentulotukeen

"Jokaisella on oikeus saada toimeentulotukea, jos hän on tuen tarpeessa eikä voi saada toimeentuloa ansiotyöllään, yrittäjätoiminnallaan, toimeentuloa turvaavien muiden etuuksien avulla, muista tuloistaan tai varoistaan, häneen nähden elatusvelvollisen henkilön huolenpidolla tai muulla tavalla" (TTTL 2 § 1 mom.).

Koska toimeentulotuki on viimesijainen tukimuoto, olisi aina ennen tuen myöntämistä selvitettävä henkilön tai perheen mahdollisuudet saada toimeentulonsa turvatuksi muista tulolähteistä. Tarvittaessa toimeentulotuen hakijoita tulee ohjata käyttämään heille kuuluvia ns. ensisijaisia sosiaaliturvaetuuksia.

3. Toimeentulotuen suuruus

3.1. Toimeentulotuen perusosien määrät 1.1.2015 lukien

1. Perusosien määrät

Toimeentulotuen perusosasta säädetään toimeentulotukilain 9 §:ssä.

Kaikissa kunnissa sovelletaan samoja perusosien euromääriä. Yksin asuvan henkilön perusosan määrä on 485,50 euroa 1.1.2015 lähtien. Yksinhuoltajalle korotettuna maksettavan perusosan määrä on 534,05 euroa.

Osa ansiotuloista jätetään edelleen huomioon ottamatta toimeentulotukea myönnettäessä

Toimeentulotukilain 11 §:n mukaan toimeentulotukea saavien on mahdollista hankkia pieni määrä ansiotuloja ilman, että tulot leikkaavat tuen määrää. Etuoikeutettua ansiotulo on 20 % ansiotulosta kuitenkin siten, että 150 euroa kuukaudessa on vähennyksen enimmäismäärä. Ansiotulovähennys on tulonsaajakohtainen, ei kotitalouskohtainen.

Toimeentulotuen perusosien määrät 1.1.2015 lähtien

Kansaneläkeindeksi 1630

Tuen saaja	Euroa/kk	Euroa/pv ¹⁾
Yksin asuva ²⁾	485,50	16,18
Yksinhuoltaja	534,05	17,80
Muu 18 vuotta täyttänyt ja Avio- ja avopuolisot, kumpikin	412,68	13,76
Vanhempansa tai vanhempiensa luona asuva		
18 vuotta täyttänyt henkilö	354,42	11,81
10—17-vuotias lapsi		
10—17-vuotias 1. lapsi	339,85	11,33
"- 2. lapsi	315,58	10,52
"- 3. lapsi jne.	291,30	9,71
Alle 10-vuotias lapsi		
Alle 10-vuotias 1. lapsi	305,87	10,20
"- 2. lapsi	281,59	9,39
"- 3. lapsi jne.	257,32	8,58

- 1) Kun toimeentulotukea myönnetään lyhyemmäksi ajaksi kuin kuukaudeksi (toimeentulotukilaki, 15 §), toimeentulotuen perusosan määrä päivää kohti on laskettu jakamalla kuukausimäärä kolmellakymmenellä
- 2) Sekä yhdessä 18 vuotta täyttäneen lapsensa kanssa asuva vanhempi, joka ei ole avioliitossa tai elä toimeentulotukilain 3 § 1 momentin mukaisissa avioliitonomaisissa olosuhteissa (toimeentulotukilaki, 9 §)

Perusosalla katettaviin menoihin kuuluvat ravintomenot, vaatemenot, vähäiset terveydenhuoltomenot sekä henkilökohtaisesta ja kodin puhtaudesta, paikallisliikenteen käytöstä, sanomalehden tilauksesta, puhelimen käytöstä ja harrastus- ja virkistystoiminnasta aiheutuvat menot sekä vastaavat henkilön ja perheen jokapäiväiseen toimeentuloon kuuluvat menot.

Kulutustutkimukseen perustuvat perusosan laskennalliset perusteet ovat seuraavat:

	Prosenttia perusosasta
Ravintomenot	49
Vaatemenot	9
Informaatiomenot	20
Vähäiset terveydenhuoltomenot	3
Muut jokapäiväiseen toimeentuloon kuuluvat menot	19
	100 %

Sosiaali- ja terveysministeriön mukaan näitä voidaan ohjeellisesti soveltaa, mikäli tuen hakija saa avustusta kyseisiin menoeriin jostain muusta lähteestä.

Perhe/yhteistalous

Toimeentulotukea määriteltäessä perheeseen kuuluvina henkilöinä pidetään yhteistaloudessa asuvia vanhempia, heidän alaikäisiä lapsiaan, avio- ja avopuolisoja sekä rekisteröidyssä parisuhteessa eläviä.

Yhteistaloudesta on kysymys lähinnä silloin, kun henkilöillä on yhteinen ruokatalous ja taloudessa olevat käyttötavarat ja kodinkoneet (esim. sanomalehti, TV, puhelin, jääkaappi) ovat yhteiskäytössä.

Mikäli täysi-ikäiset henkilöt asuvat yhteistaloudessa, mutta eivät mene perheen käsitteen alle, heille kummallekin laaditaan erillinen toimeentulotukilaskelma ja silti **perusosa määräytyy yhteistaloudessa elävän 412,68 €/kk mukaan. Mikäli hakija ilmoittaa osoitteeseen Poste Restante, käytetään yhteistaloudessa elävän perusosaa.**

Vanhempansa tai vanhempiansa luona asuvan 18 vuotta täyttäneen henkilön perusosa on 354,42 €/kk ja hänelle tehdään aina oma toimeentulotukilaskelma, jossa otetaan huomioon ainoastaan hänen omat tulonsa ja toimeentulotukeen oikeuttavat menonsa. Yläikärajaa ei ole säädetty.

Vastasyntyneen vauvan perusosa lasketaan perheen laskelmaan syntymäpäivästä lukien.

Alennettu perusosa

Toimeentulotuen suorittamisesta alennettuna (**-20 % tai -40 %**) on säädetty TTTL:n 10 §:ssä.

Perusosaa voidaan alentaa 20 %, jos toimeentulotuen tarve johtuu siitä, että henkilö on ilman perusteltua syytä kieltäytynyt yksilöidysti ja todistetusti tarjotusta työstä tai muusta julkisesta työvoimapalvelusta, tai hän on laiminlyönnillään aiheuttanut sen, ettei niitä ole voitu tarjota.

Perusosaa voidaan alentaa myös, jos ammatillista koulutusta vailla oleva 18—25 -vuotias on keskeyttänyt koulutuksen tai kieltäytynyt koulutuksesta ja ei siten ole oikeutettu työttömyysetuuteen ja mikäli kotoutumissuunnitelmaan oikeutettu on kieltäytynyt kotoutumissuunnitelman laatimisesta tai osallistumisesta siinä sovittuihin toimenpiteisiin tai laiminlyönnillään aiheuttanut sen, ettei kotoutumissuunnitelmaa ole voitu laatia. Myös aktivointisuunnitelmasta kieltäytyminen ja kuntouttavasta työtoiminnasta kieltäytyminen tai sen keskeyttäminen voi aiheuttaa perusosan alentamisen.

Perusosaa voidaan alentaa 40 %, jos henkilön menettelystä on pääteltävissä, ettei hän halua ottaa vastaan työtä tai osallistua muihin em. toimenpiteisiin tai, jos perusosaa on jo alennettu 20 % ja henkilö edelleen kieltäytyy ilman perusteltua syytä työvoimapolitiisesta toimenpiteestä tai aktivointisuunnitelman mukaisesta toimintakykyä edistävästä toiminnasta.

Alentaminen voi olla kestoaltaan **enintään (2) kaksi kuukautta kerrallaan** kieltäytymisestä tai laiminlyönnistä lukien, jos alentamista ei voida pitää kohtuuttomana.

Perusosan alentamisen yhteydessä olisi aina pyrittävä laatimaan **suunnitelma** yhteistyössä toimeentulotuen hakijan ja eri viranomaisten kanssa, jotta näin voitaisiin mahdollisesti edistää hakijan itsenäistä suoriutumista.

Perusosan **alentamisen tarvetta ja määrää tulee aina harkita tapauskohtaisesti** ja ottaa huomioon tuen hakijan ja tarvittaessa myös hänen perheensä olosuhteet kokonaisuutena.

4 Asumismenot

Sosiaali- ja terveysministeriön mukaan kunnilla on oikeus toimeentulotuen myöntämismenettelyssä harkita asumismenojen kohtuullista suuruutta.

Kohtuulliset asumismenot:

Henkilöluku	Asunnon kohtuullinen pinta-ala (m ²)	Kohtuulliset asumismenot €/kk
1	37	500
2	57	600
3	77	800
4	90	900
5	105	950
6	115	1 000
7	125	1 050
8	135	1 150

Milloin ruokakuntaan kuuluu enemmän kuin (8) kahdeksan henkilöä käytetään harkintaa.

Alivuokralaissuhteessa (asutaan osassa asuntoa) enimmäisvuokra on yhdeltä hengeltä **300 €/kk** ja useamman hengen osalta käytetään kohtuullisuusharkintaa.

Kohtuullisia asumismenoja ei käytetä asumispalveluyksiköissä tms. (esim. kun kunta osoittaa pakolaiselle asunnon), joissa asukas itse ei voi vaikuttaa vuokran määrään. Näiden asiakkaiden vuokrat huomioidaan siis täysimääräisinä.

Asumistukilain 6 §:ssä tarkoitettuja asumismenoja ovat:

1) vuokra-asunnossa

- vuokra
- vesimaksut
- erikseen maksettavat lämmityskustannukset

2) Asumisoikeusasunnossa ja osaomistusasunnossa

rinnastetaan vuokra-asuntoon toimeentulotukea määrättäessä. Asumisoikeusasunnon ja osaomistusasunnon hyväksyttäviä asumismenoja ovat vastike ja erikseen maksettavat lämmityskustannukset ja vesimaksut.

Osaomistusasunnon pääomavastiketta, joka on lainan lyhennysosuutta ja jolla maksetaan ko. huoneiston asunto-osakkeiden loppuosuuden kauppahintaa, ei hyväksytä asumistuessa vuokraksi, siten ei myöskään hyväksytä asumismenoiksi asumisoikeusmaksun ja osaomistukseen oikeuttavan osamaksun maksamista varten otettujen lainojen korkoja.

3) Omistusasunnossa

- hoito- ja rahoitusvastike
- erikseen maksettavat lämmityskustannukset
- vesimaksut

omakotitalossa

- lämmityskustannukset	- vesimaksut
- palovakuutus	- tontin vuokra
- kiinteistövero	- puhtaanapitokustannukset

Asumismenoiksi luetaan myös asunnon hankkimiseksi tai perusparantamiseksi otettujen henkilökohtaisten **lainojen** vuotuisista koroista aiheutuvat menot kokonaisuudessaan **kohtuullisten asumismenojen rajaan saakka**, mikäli tuen hakijan verotuksen ennakonpidätyksessä on asuntolainojen korot jo otettu huomioon.

Jos sähkölaskussa on sekä sähkölämmitys että taloussähkö yhdessä, on **taloussähkön osuus laskusta noin 30 % ja lämmityssähkön osuus noin 70 %**.

Muut asumismenot

Näitä ovat mm. taloussähkö, saunamaksu ja kohtuullinen kotivakuutus, jotka otetaan huomioon TTTA:n 1 §:n perusteella täysimääräisinä kohtuullisuusharkintaa noudattaen.

Muina asumismenoina voidaan ottaa huomioon takuuvuokra ja vuokraennakko kohtuullisuusperiaatteiden mukaisesti. **Pääsääntöisesti takuuvuokraan** annetaan takuusitoumus, joka on (1) yhden kuukauden vuokran suuruinen. Jos takuuvuokra myönnetään toiseen kuntaan muuttavalle, takuusitoumus annetaan määräaikaisena (korkeintaan 1 vuosi).

Erityistä tarveharkintaa käyttäen voidaan myöntää kahden kuukauden takuusitoumus. Mikäli takuuvuokra on jouduttu maksamaan rahana, se peritään takaisin asumisen päätyttyä.

Vuokrasuhteen päätyttyä vuokranantaja voi periä sosiaalitoimistolta maksamattomat vuokrat, asunnon normaalia kulumista suuremmista vahingoista aiheutuvat tai muusta poikkeuksellisesta tilanteesta aiheutuvat kulut annetun vuokravakuuden määrään asti. Vuokranantajan tulee esittää perusteet vuokravakuuden maksamiselle ja maksuperusteista neuvotellaan tarvittaessa erikseen. Mm. Kotkan Asunnot Oy:llä on olemassa lista, mitkä asiat tulkitaan asunnon normaaliksi kulumiseksi ja mitkä eivät.

Asunnon vaihtoon ei avusteta ilman erityisperusteita.

Perusteltuja syitä muuttoon ovat: asiakas on asunnoton, perheen koko muuttuu, kyseessä on aikaisempaa edullisempi, toimeentulotuessa huomioon otettavien kohtuullisten asumismenojen mukainen asunto tai asiakkaan tilanne muuten oleellisesti muuttuu. Toiselle paikakunnalle muutettaessa vakuusmaksu voidaan ottaa huomioon, mikäli tiedossa on muu kuin lyhytaikainen työpaikka tai opiskelupaikka. Toimeentulotukioikeutta arvioitaessa voidaan ottaa huomioon myös muut erityiset perhe- tai sosiaaliset syyt.

Muuta huomioon otettavaa

Asuntolainojen korkoja ja muita asumismenoja huomioon otettaessa on syytä arvioida hakijan/perheen mahdollisuuksia selvittää tuloillaan pitkäaikaisista maksuvelvoitteista, ettei ryhdyttäisi toimeentulotuella tukemaan täysin epärealistisia asumisratkaisuja.

Asumistuki on ensisijainen etuus, joka on haettava heti. **Toista vuokraa ei makseta** ennen kuin on varmistunut, että asumistukea on haettu.

Alle 18-vuotiaan osalta vuokrasopimuksen allekirjoittaa huoltaja, joka myös antaa suostumuksensa itsenäiselle asumiselle. **Huoltajan vastuu ei poistu**, vaikka alaikäinen nuori siirtyä asumaan itsenäisesti.

Kirjallinen vuokrasopimus on esitettävä ja tarvittavat tarkistukset on voitava tehdä, ennen kuin asumiskuluja voidaan toimeentulotukena maksaa.

5. Terveydenhuoltomenot

Perusosaan sisältyvinä vähäisinä terveydenhuoltomenoina pidetään sellaisia jokapäiväisen elämän ja perheessä annettavan ensiavun aiheuttamia menoja, jotka eivät uhkaa perheen tai yksilön taloutta.

Toimeentulotuen menolaskelmassa hyväksyttäviä terveydenhuoltomenoja ovat:

Lääkärin määräämien lääkekulujen omavastuuosuus ja apteekkijakelu, sairaalamaksut, hammashoidosta ja terveydenhuollosta aiheutuvien Kela-korvattavien matkamenojen omavastuuosuudet. Nämä terveydenhuoltomenot otetaan huomioon siltä osin, kun niitä ei korvata sairausvakuutuslain nojalla.

Toimeentulotukea myönnettäessä edellytetään, että asiakas käyttää julkisia terveydenhuoltopalveluja.

Terveydenhoitomenojen harkinta:

Kun harkitaan terveydenhuollon menojen kohtuullisuutta, voidaan käyttää asiantuntijan arviota (esim. vastaava ylihammaslääkäri).

Yksityislääkärin palkkiot:

Yksityislääkärin palkkioihin ei pääsääntöisesti myönnetä toimeentulotukea, poikkeuksena silmälääkärit.

Lääkkeet:

Lääkkeisiin ei pääsääntöisesti anneta maksusitoumuksia, vaan lääkekulut korvataan jälkikäteen kuittia ja reseptiä tai potilasohjetta vastaan. Maksusitoumus voidaan poikkeustapauksissa antaa, kun kyseessä esim. yllättävät ja poikkeuksellisen suuret lääkekulut tai maksusitoumuksen antaminen muuten tarkoituksenmukaista. Maksusitoumuksen antamisen ratkaisee toimeentulotukipäätöksentekoon oikeutettu työntekijä.

Hammasproteesien osalta on huomattava, että erikoishammasteknikko saa laittaa kokoproteesin terveeseen suuhun ja hän voi myös suorittaa hammasproteesien korjaukset, mutta osaproteesien laittamiseen on oikeus vain hammaslääkärillä.

Silmälasien hankinnoissa käytetään seutuhankinnan neuvottelemaa sopimusliikettä ja sopimuksen mukaista hinnoittelua.

Piilolinssiihin myönnetään avustusta vain, jos on lääketieteelliset erityisperusteet ja piilolasinesteet (ei reseptilääke) kuuluvat perusosaan.

Fysikaalinen hoito ja kuntoutus otetaan huomioon vain lääkärin määräämin perustein ja tällöinkin käytetään vain terveyskeskuksen antamia palveluita.

Sairaala- tai muun laitoshoidon osalta terveyskeskuksen sairaalan sosiaalihoitaja tekee tarvittaessa maksujen alentamis-/vapautuspäätöksen.

Oleskelukunta korvaa tarvittaessa **alle 14 vrk** kestäneen sairaala- tai muun laitoshoidon. Jos hoito kestää **yli 14 vrk**, vastaa kaikista kuluista kotikunta.

Kun asiakas on ollut **yli 14 vrk** sairaalassa, tälle hoitoajalle normilaskelmaa tehtäessä ei perusosaa huomioida muuta kuin **lakisääteisen vähimmäiskäyttörahan osuus (105 €/kk vuonna 2015)**.

Sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksut (kotihoidon, hoiva-asumisen ja asumispalvelujen asiakasmaksut): Sosiaali- ja terveystoimessa määrätyn asiakasmaksun alentaa tai poistaa maksupäätöksen tekijä asiakasmaksulain 11 §:n mukaisesti.

6. Lasten päivähoitomenot

Päivähoitomenoihin ja koululaisen aamu- ja iltapäivähoidosta aiheutuviin menoihin voidaan tarvittaessa myöntää täydentävää toimeentulotukea.

Perhettä ohjataan tarvittaessa hakemaan maksuvapautusta päivähoitomaksusta.

7. Opiskelijat

Opiskelijan ensisijainen toimeentulojärjestelmä on opintotukilain (65/1994) mukainen opintotuki, joka on tarkoitettu kattamaan opiskeluaikaiset opinto- ja toimeentulokustannukset. (ks. Sosiaali- ja terveysministeriön opas toimeentulotuen soveltajille).

Opintotuki koostuu **opintorahasta, asumislisästä ja valtion takauksesta opintolainaan**. Siten myös valtion takaaman lainan muodossa suoritettava tuki on ensisijainen toimeentulotukeen nähden.

Opiskelijan edellytetään selvittävän lainansaantimahdollisuutensa kaikista lähteistä ja jos pankki hylkää lainahakemuksen, on siitä pyydettävä **kirjallinen selvitys**.

Sosiaali- ja terveysministeriön näkemyksen mukaan opintolainan ottamista ei tulisi edellyttää alle 18-vuotiailta opiskelijoilta. Opintolainan ottamista ei myöskään tule edellyttää lastensuojelulain tarkoittamassa jälkihuollossa olevilta nuorilta taikka nuorilta, jotka opiskelevat sellaisessa koulutuksessa, joka antaa valmiuksia jatko-opintoihin, mutta ei paranna opiskelijan työmarkkinavalmiuksia tai valmista ammattiin. Kyseessä oleva koulutus voi olla esimerkiksi maahanmuuttajanuorille suunnattu kielitaitoa ja opiskelunvalmiuksia parantava koulutus.

Kotona asuvan alle 20-vuotiaan toisen asteen opiskelijan ei edellytetä hakevan opintolainaa, jos vanhemmat ovat vähävaraisia.

Kun/jos Kelan opintotukikeskuksesta on tullut kielteinen päätös, selvitetään luottohäiriön määrä. Jos summa on kohtuullinen, voidaan harkita sen maksamista toimeentulotukena, edellyttäen, että opiskelija esittää todistuksen jostain pankista lainan saannista, kun luottotiedot kunnossa.

Opiskelijan oikeus toimeentulotukeen pyritään pääsääntöisesti laskemaan lukukausittain. Muita opiskelusta aiheutuvia kuluja (esim. opiskelutarvikkeet) voidaan huomioida menolaskelmassa harkinnan mukaan.

Opintolainojen korkomenoja ei pääsääntöisesti huomioida menona. Kelasta pitää tapauskohtaisesti selvittää mahdollisuudet korkotukeen.

Laivaharjoittelu

Opiskeluihin kuuluvan pakollisen laivaharjoittelun aikana opiskelijan perusosasta vähennetään 49 % ruokaosuus.

8. Ulkomaalainen ja maahanmuuttaja toimeentulotuen hakijana

(ks. Opas toimeentulotukilain soveltajille sivut 52—59)

9. Erityisistä tarpeista johtuvat menot

Tässä kohdin on mahdollisuus joustavasti harkiten ottaa huomioon henkilön tai perheen erityisistä tarpeista tai olosuhteista johtuvia menoja mm. seuraavasti:

- 9.1 **Erityisravinnosta** aiheutuvat menot **35 €/kk** (esim. diabetes, keliakia, alle 18-vuotiailla laktoosi-intoleranssi). Erityisruokavaliota vaativasta sairaudesta on saatava riittävä selvitys (lääkärintodistus). Kelan myöntämää keliakiakorvausta 21 €/kk ei huomioida tulona.
- 9.2 **Kodin irtaimistohankintoihin** voidaan myöntää toimeentulotukea **erityisperustein** lastensuojeluasiakkaille, ensiasuntoa perustaville (mm. paluumuuttajille) ja pitkäaikaisille toimeentulotukiasiakkaille. Irtaimistohankintoihin myönnettävä toimeentulotuki on yksinäiselle enintään 300 €, pariskunnalle 400 € ja lisäksi 50 €/alaikäinen lapsi.
- 9.3 Lastentarvikkeisiin voidaan myöntää alkuavustuksena enintään **250 €** (vaunut, sänky, hoitopöytä yms.). Lapsen rattaisiin voidaan tarvittaessa myöntää erikseen toimeentulotukea enintään 50 €. Turvaistuimeen voidaan myöntää 50 €. Lasten polkupyöriin 50 €

Lasten harrastusmenot sisältyvät yleensä lasten perusosalla katettaviin menoihin, mutta lapsen harrastustoimintaan liittyvillä erityisillä tarpeilla (esim. harrastuksen kustannukset, lastensuojelulliset perusteet, sosiaalistumisen tukeminen) voidaan kohtuullista avustamista tukea (enintään 300 €/vuosi/lapsi).

- 9.4 **Lapsen tapaamisoikeuden toteuttaminen ja luonapito.** Tukea myönnetään tavallisesti sen mukaan, mitä vanhemmat ovat keskenään sopineet ja sosiaalilautakunnan vahvistamalla sopimuksella vahvistettu tai tuomioistuimen päätöksellä määrätty.

Pääsääntöisesti hyväksytään lasten tapaamisista ja luonapidosta aiheutuvia kustannuksia 2 viikonloppua kuukaudessa (4 vrk) käyttäen lapsen iän mukaista perusnormia. Harkinnan mukaan voidaan erikseen korvata pidemmistä matkoista aiheutuvia kuluja. Oman auton käytöstä korvataan 0,20 €/km.

- 9.5 **Opinnoista aiheutuvat menot.** Harkinnanvaraisesti voidaan toimeentulotuella tukea erilaisia opiskelusta aiheutuvia menoja.
- 9.6 **Romanivaatetus.** Romaaninaisten hameen hankintaan hyväksytään enintään 400 € kahden vuoden välein. Edellytyksenä on, että asiakas on asunut kunnassa vähintään puoli vuotta ennen hameen myöntämistä. Muu vaatetus kuten röijyt, pusero ym. kuuluvat perusosaan. Miesten romanivaatetus kuuluu perusosaan.
- 9.7 **Hautausmenojen** osalta otetaan huomioon kuolinpesän varat. Mikäli vainajalle tai hänen puolisolleen ei jää varoja, on hänellä oikeus saada hautaus toimeentulotukena.

Hautauksissa käytetään seutuhankinnan neuvottelemaa sopimusliikettä ja sopimuksen mukaista hinnoittelua

Erillisiä kuluja muistotilaisuudesta, lehti-ilmoituksesta, muistolaatasta ja haudan hoidosta ei makseta toimeentulotukena. Lähiomaiselle voidaan myöntää kukkalaitteeseen enintään **35 €** Pitkäaikaisille toimeentulotukiasiakkaille voidaan lisäksi myöntää avustusta hautajaisvaatteiden hankintaan enintään 50 €/henkilö. Lähiomaiseksi katsotaan aviopuoliso, avopuoliso, lapset, vanhemmat, isovanhemmat ja sisarukset. Seurakunnalle annetaan hautauksesta erillinen maksusitoumus.

9.8 **Työmatkakulut ja muut työssäkäynnistä aiheutuneet menot.**

Tuloina ei oteta huomioon tuloja siltä osin kuin ne vastaavat työmatkamenoja ja muita työssäkäynnistä aiheutuvia menoja (TTTL 11 § 2 kohta). Työmatkakuluja ei siis erikseen huomioida menolaskelmassa menona, vaan vastaava summa vähennetään hakijan työtuloista. Työmatkamenot vähennetään edullisimman matkustustavan (esim. seutulippu) mukaan. **Jos julkisten kulkuneuvojen käyttö ei ole mahdollista** ja hakija käyttää omaa autoaan työmatkoillaan, voidaan huomioida kilometrikorvaus 0,20 €/km.

Harkinnanvaraisesti voidaan avustaa mm. työvaatteiden ja työvälineitten hankinnasta aiheutuviin menoihin.

Eri lakien perusteella maksettavaa ylläpitokorvausta, toimintarahaa, korotusosaa ja majointuskorvausta ei oteta tulona huomioon.

9.9 **Muuttokulut.** Toimeentulotuella tuetaan vain välttämättömiä muuttoja.

Jos muutto suuntautuu toiseen kuntaan, varsinaiset muuttokustannukset suorittaa se kunta, josta muutto tapahtuu. Työvoimatoimistosta on syytä tarkistaa, voiko muuttoavustusta saada sieltä.

Muutosta tai takuuvuokrasta aiheutuvat kustannukset otetaan pääsääntöisesti huomioon siinä kunnassa, jossa oleskeltaessa kustannukset erääntyvät maksettaviksi.

Muutoissa voidaan avustaa joko suoraan **rahana** tai **maksusitoumuksena** muuttokustannuksiin (vuokrattavat pakettiautot, muutto- ja kuljetusfirmat). Maksusitoumukset on syytä rajata riittävän tarkoin (esim. muuttovälin osoitteet, apumiesten määrä, euromäärät).

9.10 **Ulkomaalaisten passit ja oleskeluluvat**

Avustusta voidaan myöntää ulkomaalaisen passin, oleskeluluvan tai vastaavan asiakirjan hankkimis- tai uusimismenoihin, jos asiakirja on välttämätön esim. ensisijaisten etuuskien hakemista varten. Mikäli Suomessa ei ole kyseisen maan edustustoa, ja passi on haettava lähimmästä maan edustustosta, voidaan matkakulut korvata halvinta matkustustapaa käyttäen.

10. **Menot, jotka eivät oikeuta toimeentulotukeen**

10.1 Oman auton käytöstä aiheutuvat kustannukset (ks. kohta Työmatkamenot).

10.2 Jälkiverojen maksua ei huomioida. Tarvittaessa asiakas ohjataan hakemaan vapautusta verosta.

10.3 Sakkoja ei huomioida menona.

10.4 Velat ja osamaksut, jotka ovat syntyneet menoista, joihin ei voida myöntää toimeentulotukea

10.5 Pankki- ja luottokorttivelkojen korot ja lyhennykset.

10.6 Velkasaneerauksessa vahvistetun maksuohjelman mukainen **velan lyhennys**. Tilapäisesti voidaan kuitenkin velkajärjestelyssä jo olevalle myöntää avustusta esim. satunnaisiin terveydenhuoltomenoihin.

10.7 Asianajajan palkkiot ja oikeudenkäyntimatkojen kustannukset.

10.8 Kansalaisuushakemusten ym. asiakirjojen kustannukset. Toimeentulotukea ei myönnetä ko. hakemukseen eikä asiakirjojen lunastamiseen.

10.9 Ulosotto. Asiakkaan vapaaehtoisesti ulosottoon maksamia maksuja ei huomioida menona.

11. Muuta huomioon otettavaa

11.1 Veronpalautukset. Pitkässä asiakassuhteessa olevilta yksinäisiltä otetaan veronpalautuksista tulona huomioon joulukuun laskelmassa **200 €** ylittävä osa ja perheelisillä **500 €** ylittävä osa. Ilmoitus viimeisimmästä verotuksesta on pyydetty nähtäväksi ennen menolaskelman tekemistä

11.2 Asevelvolliset ja siviilipalvelusta suorittavat. Oikeutta toimeentulotukeen ei ole esim. viikonloppuvapaiden ym. lomien osalta. Yksittäistapauksissa esim. jälkihuollossa olevaa nuorta voidaan tukea ehkäisevällä toimeentulotuella.

11.3 Vangit

Vankeuslain ja tutkintavankeuslain mukainen ylläpito on toimeentulotukeen nähden vangin ensisijainen toimeentulojärjestelmä. Mikäli vanki on vankeinhoidon järjestämästä ylläpidosta huolimatta toimeentulotukilain edellytysten mukaisesti toimeentulotuen tarpeessa, hänellä on oikeus toimeentulotukeen samoin perustein kuin muillakin tuen tarpeessa olevilla. Toimeentulotuen tarvetta arvioitaessa on selvítettävä, mitä vangin on mahdollista tosiasiasa saada vankeinhoidon kustantamana ja mitkä ovat vangin tosiasialliset tulot ja varat. Vastaavasti on selvitettävä, mitä ovat ne vangin tosiasialliset menot, joita hänen omat tulonsa ja varansa eivät kata. Vangilla ei ole oikeutta vaatia sosiaali- ja terveyshuollon asiakasmaksusäädösten mukaista käyttövaraa eikä vankien menojen arvioinnissa käytetä perusteena asiakasmaksuja koskevia perusteita.

Vankeinhoitolaitoksen on järjestettävä tai muutoin turvattava vangin lääketieteellisten tarpeiden mukainen terveyden- ja sairaanhoito sekä lääkinnällinen kuntoutus (vankeuslaki 10 luku 1 §). Vangin terveydenhuollon kustannukset maksetaan valtion varoista. Valtion maksuvelvollisuus edellyttää, että vankilan ulkopuolella järjestettävä tutkimus tai annettava hoito on Vankeinhoitolaitoksen lääkärin osoittamaa ja hyväksymää (vankeuslaki 10 luku 7 §).

Vankeinhoitolaitoksen järjestämisvastuu ei koske kuitenkaan kaikkia sellaisia terveydenhoidon kustannuksia, jotka ovat vangin kannalta välttämättömiä. Tällaisia menoja ovat osaproteesi- ja proteesihoido, johon voidaan myöntää vankilan hammaslääkärin hoitosuunnitelman ja kustannusarvion mukaan maksusitoumus sekä silmälasit, joihin voidaan myöntää maksusitoumus, mikäli optikko tai silmälääkäri on todennut silmälasien tarpeellisuuden. Maksusitoumus myönnetään Kotkan sopimusliikkeille tai kohtuuttoman matkan tai muun seikan vuoksi vankilan sijaintikunnan optikkoliikkeeseen.

Vangin asumiskustannukset voidaan ottaa huomioon harkinnan mukaan lyhyen tuomion aikana. Mikäli vangilla on oma asunto ja oikeus asumistukeen ennen vankeusrangaistusta, Kela maksaa asumistuen rangaistuksen alkamisesta seitsemännen kuukauden alkuun saakka. Lyhyenä tuomiona voidaan pitää pääsääntöisesti kuusi kuukautta kestävä vankeusrangaistusta. Jos vankeusaika on tiedossa heti rangaistuksen alkaessa ja se on yli kuusi kuukautta, asumiskustannukset hyväksytään toimeentulotuen menona sille ajalle, joka tarvitaan asunnon irtisanomiseksi ja

tyhjentämiseksi. Jossain tilanteissa asunnon jälleenvuokraus vankeusajaksi voi olla mahdollinen.

Mikäli vanki on perheellinen ja mikäli muu perhe hakee toimeentulotukea, perhettä ei ohjata asunnon vaihtamiseen, ellei perhe itse niin halua. Kohtuullisia asumismenoja arvioitaessa perheen henkilölukuun lasketaan myös vankeusrangaistuksessa oleva perheenjäsen.

Ehdotonta vankeusrangaistusta suorittavalla vangilla on mahdollisuus valvottuun koevapauteen sijoitusvankilan suorittaman arvion perusteella. Vanki on koevapauden aikana oikeutettu ensisijaisesti sosiaaliturvaetuuksiin ja toimeentulotukeen samoin perustein kuin muutkin tukea hakevat kuntalaiset.

11.4 Puhelinmaksut ja muut informaatiomenot sisältyvät perusosaan.

Harkinnanvaraisesti voidaan vammaisen tai pitkäaikaissairaana henkilön puhelinkuluja huomioida menolaskelmassa enintään 20 €/kk.

11.5 A-klinikkahoito. Kymen A-klinikkatoimi päättää hoitomaksujensa perinnästä, perimättä jättämisestä ja niiden alentamisesta.

11.6 Vuokrarästit. Pyritään huomioimaan sekä asunnon säilyttämisen tarve että kaikki asiakkaan mahdollisuudet itse osallistua vuokrarästiensä maksamiseen. Kokonaistilannetta arvioitaessa on selvitettävä tilanne niinä kuukausina, joina asiakkaan vuokrat ovat jääneet maksamatta ja laskettava ko. ajalta mahdollinen oikeus toimeentulotukeen.

Vuokrarästeihin myönnetään avustus ehkäisevänä toimeentulotukena. Ennen päätöksentekoa on neuvoteltava sosiaalityön johtajan tai muun esimiehen kanssa.

Saman asiakkaan rästivuokria ei makseta pääsääntöisesti toista kertaa.

11.7 Yrittäjät. Lähtökohtana on yrittäjän antama oma selvitys.

Erityisesti on tarpeen selvittää yrittäjän omassa käytössä olevien varojen määrä mm. seuraavista asiakirjoista:

- yrityksen tilinpäätös
- tilintarkastuskertomus
- tiliotteet ja/tai välitilinpäätös
- viimeisimmät veroilmoitukset
- palkkailmoitukset
- työvoimaviranomaisen/Kelan lausunnot

Yrittäjän tulojen määrittelyä varten on käytettävissä erityinen lomake (kuntalomake nro e 6529).

Jos yritystoiminta on selvästi kannattamatonta, ei ole tarkoituksenmukaista, että tällaista yrittäjää tuetaan toimeentulotuella pitkäaikaisesti. Mikäli yrittäjä kehotuksista tai neuvoista huolimatta laiminlyö mahdollisuutensa lakkauttaa kannattamaton yritystoiminta, voidaan toimeentulotukea alentaa 20 tai 40 %.

Yritystoiminnan arvioinnissa voidaan käyttää apuna esim. veroviranomaisten ja erityisten konsulttien asiantuntemusta.

11.8 Aktivointitoimenpiteisiin osallistuvat: Aktivointisuunnitelmassa sovittuihin aktiivitoimenpiteisiin osallistuvilla voidaan myöntää ehkäisevänä toimeentulotukena ylläpitokorvauksen suuruista toimintarahaa. Toimintaraha maksetaan osallistumispäiviltä eikä sitä makseta, jos korvausta maksetaan muuta kautta (esim. kuntouttavan työtoiminnan toimintaraha, työttömyysturvalain mukainen ylläpitokorvaus tms.).

11.9 Henkilötodistukset

Virallinen henkilötodistus on tarpeellinen asiakirja. Siihen voidaan myöntää toimeentulotukea tarvittaessa. Henkilökortin katoamisesta tai anastuksesta on aina ilmoitettava poliisille. Tällöin poliisi voi pyynnöstä peruuttaa kortin ja sulkea siinä olevan kansalaisvarmenteen. Kortinhaltijan vastuu varmenteiden käytöstä katkeaa, kun kortti on ilmoitettu sulkulistalle. Asiakkaan, joka hakee toimeentulotukea kadonneen henkilökortin perusteella, tulee pyytää esittämään tosine katoamisilmoituksesta poliisille.

Henkilötodistuksena voi käyttää myös passia. Henkilötodistuksen ja passin kustannuksissa ei ole juuri eroa. Toimeentulotukea voidaan myöntää siten myös passin hankintaan.

11.10 Vähäiset tulot ja avustukset

Kertaluonteisia vähäisiksi katsottavia avustuksia ja ansioita ei oteta huomioon toimeentulotukea myönnettäessä. Kertaluonteisena ja vähäisenä tulona pidetään tuloa, joka on enintään 100 euroa kuukaudessa. Mikäli kertaluontoinen tulo toistuu, niin asiakkaalle ilmoitetaan, että se tullaan jatkossa huomioimaan tulona. Alaikäisten lasten satunnaiset kesä- ja viikonloppupalkat ovat tuloja, joita ei oteta huomioon toimeentulotuessa.

12. Ehkäisevä toimeentulotuki

Ehkäisevän toimeentulotuen tarkoituksena on edistää henkilön ja perheen sosiaalista turvallisuutta ja omatoimista suoriutumista sekä ehkäistä syrjäytymistä ja pitkäaikaista riippuvuutta toimeentulotuesta (ToimeentulotukiL 1 § 2 mom).

Ehkäisevää toimeentulotukea voidaan myöntää, vaikka henkilöllä tai perheellä ei ole oikeutta toimeentulotukeen varsinaisen toimeentulotuen normilaskelman perusteella.

Ehkäisevän toimeentulotuen myöntäminen on osa suunnitelmallista sosiaaliohjausta ja sosiaalityötä ja sillä pyritään ajoissa auttamaan henkilöä ja perhettä selviytymään toimeentulo-ongelmistaan ja mahdollisesti siten estämään varsinainen toimeentulotukiasiakkuus.

Ehkäisevä toimeentulotuki on erityisen käyttökelpoinen yksilön tai perheen akuuteissa kriiseissä (esim. perheenjäsenen kuolema, vakava sairaus, rikosuhrius, aviokriisi, häätöuhka).

Ehkäisevää tukea voidaan myös myöntää velkakierteen katkaisemiseksi, opiskeluun ja työllistymisen turvaamiseen, vanhusten asumiseen ja vammaisten itsenäiseen selviytymiseen silloin, kun vammaispalvelulaki ei anna tähän mahdollisuutta sekä lasten ja nuorten harrastusmenojen tukemiseen.

13. Toimeentulotuen takaisinperintä

TTTL:n 20 §:n 1 momentissa säädetyillä perusteilla takaisinperintä tulee kysymykseen vain, jos siitä on päätetty jo tukea myönnettäessä.

Takaisinperinnästä voidaan poikkeuksellisesti päättää myös jälkikäteen, jos tuen myöntäminen on perustunut tahallaan annettuihin erehdyttäviin tietoihin tai TTTL:n 17 §:ssä säädetyin ilmoitusvelvollisuuden tahalliseen laiminlyöntiin (muuttuneet olosuhteet).

14. Päätös

Kaikkiin asiakkaan hakemuksiin on tehtävä kirjallinen päätös asiakastietojärjestelmässä. Näin myös silloin, kun hakemus on esitetty suullisesti viranomaisen suostumuksella.

Perhettä koskeva toimeentulotukipäätös tehdään sen henkilön nimelle, joka on tukea hakenut.

Päätöksen alkuun kirjataan asiakkaan anomuksen sisältö riittävän yksityiskohtaisesti, jos se käy ilmi hakemuksesta.

Annettavasta päätöksestä on käytävä selvästi esiin se, mihin asianosainen on oikeutettu tai velvoitettu taikka miten asia on muuten ratkaistu (HMenL 23 §).

Päätöksessä tulee ottaa kantaa kaikkiin hakemuksessa esitettyihin vaatimuksiin.

Päätös on perusteltava ilmoittamalla sen perusteena olevat pääasialliset tosiseikat sekä säännökset ja määräykset (HMenL 24 § 1 mom.). Huomattava on, että perusteleminen on tarpeen vain siltä osin, kuin päätöksellä on osittain tai kokonaan hylätty jokin hakijan esittämistä vaatimuksista.

Päätös on annettava asianosaiselle viipymättä tiedoksi, koska muutoksenhaku aika ei ala muuten kulua.

Perhettä koskeva toimeentulotukipäätös annetaan tiedoksi sille, joka on tukea hakenut.

15. Säädökset

Laki toimeentulotuesta 1412/1997 (muutokset 29.12.2005/1218).

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeudesta 812/2000.

Hallintolaki 434/2003.

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014

Sosiaalihuoltolaki 710/1982 (2. luku, 25, 26, 26 a, 27 d, 27 e ja 40 § sekä 5 ja 8 luku)

Laki kuntouttavasta työtoiminnasta 189/2001.

Laki lapsen elatuksesta 704/1975.

Laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010

Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön opas toimeentulotuen soveltajille 2013:4

JAKELU

Jaosto
Sosiaalijohtaja
Sijaishuollon johtaja
Vammaistyön johtaja
Sosiaalityön johtaja
Sosiaalityöntekijät
Sosiaaliohjaajat
Toimistosihteerit
Sairaalan sosiaalityöntekijät
Hoiva-asumisen sosiaalityöntekijät ja sosiaaliohjaajat ja
asumispalvelukoordinaattorit
SAS-toimistot
Kotihoidon palveluohjaajat
Kotisairaanhoidon osastonhoitajat
Velkaneuvojat
Psykiatrian poliklinikka
Mielenterveyskuntoutujien asumispalveluyksikkö
A-klinikka
Rikosseuraamuslaitos
Kouvolan yhdyskuntaseuraamustoimisto
Kela
Oikeusaputoimisto
KOKS/sosiaalityöntekijät (4)
Työvoimatoimisto
Työvoiman palvelukeskus
Sosiaaliamies
Maahanmuuttajapalvelut
Yleinen edunvalvonta
Seurakunnat
Kaakkois-Suomen poliisilaitos / Kotkan poliisiasema